

bir çizgi gibi doğru olan yol hakkında kul-
lanıldığını, bundan dolayı hak ve hakikat
yoluna sırât-ı müstakim denildiğini belir-
tir (*el-Müfredât*, “kvm” md.).

Sırât-ı müstakim terkibi otuz üç âyet-
te yer almaktadır. Ayrıca sırât iki âyette
“müstakim” mânasındaki “seviy” ve aynı
anlamdaki “sevâ” (sevâü’s-sebîl) kelime-
siyle kullanılır. Bu terkip geçtiği âyetlerin
bir kısmında Allah’ın doğru yol ve istika-
met üzere olduğunu (Hûd 11/56), O’nun
dilediğini bu yola iletteceğini (el-Bakara 2/
142, 213; el-Mâide 5/16; el-En’âm 6/39; Yû-
nus 10/25), peygamberleri ve inananları
doğru yola ulaştırdığını (el-En’âm 6/87,
161; en-Nahl 16/121; el-Hac 22/54; es-Sâf-
fât 37/118) bildirmekte; bazı âyetlerde ise
Resûl-i Ekrem’in insanları doğru yola davet
ettiği (Âl-i İmrân 3/51; el-En’âm 6/153; el-
Mü’minûn 23/73; eş-Şûrâ 42/52) ve Kur-
’an’ın insanı doğru yola iletteği (el-Mâide
5/16) vurgulanmakta ve şeytanın doğru
yola girilmesine engel olmaya çalıştığı ifa-
de edilmektedir (el-A’râf 7/16). Aynı âyet
grubunda Allah’ın ipine sınıksız sarılma
(Âl-i İmrân 3/103), O’na kulluk etme (Âl-i
İmrân 3/51; Meryem 19/36; Yâsîn 36/61;
ez-Zuhruf 43/64) ve Peygamber’e uyma
(ez-Zuhruf 43/61) sırât-ı müstakim üzere
olmanın temel ilkeleri şeklinde zikredilmiş,
bazı âyetlerde adaletle doğru yol arasın-
daki yakın irtibata dikkat çekilmiştir (en-
Nahl 16/76). Fâtiha sûresinde geçen sırât-ı
müstakim “kendilerine nimet verilenlerin
yolu” şeklinde açıklanmıştır. Bu ifade, ilâ-
hî nimete mazhar kılınanların takip etti-
ği yolun özelliklerini belirten âyetle birlik-
te (en-Nisâ 4/69) değerlendirildiğinde sı-
rât-ı müstakim peygamberlerin, doğru-
ların, şehidlerin ve sâlihlerin yolu olduğu
söylenbilir. Buna göre sırât-ı müstakime
“dinde öncülerin takip ettiği yol” anlamı
da verilebilir.

Hadis kaynaklarında, Resûlullah’ın tehec-
cüd namazına başlarken yaptığı duada Al-
lah’a, “Sen dilediğini sırât-ı müstakime er-
dirirsin” şeklinde niyazda bulunduğu nak-
ledilmektedir (Müslim, “Müsâfirîn”, 200).
Ayrıca onun sırât-ı müstakimi Kur’an (Tir-
mizî, “Fezâ’ül-’Kur’ân”, 14) ve İslâm (*Müs-
ned*, IV, 182) olarak yorumladığı rivayet
edilmektedir. Resûl-i Ekrem toprak üstün-
de bazı hatlar çizerek sırât-ı müstakimi
açıklamış, bu tür somut açıklama yön-
temiyle sırât-ı müstakimin diğer peygam-
berlerin yollarıyla ilgisini göstermek iste-
miş, ardından bunların hepsinin Allah’a
götürdüğünü belirtmiş, ancak kendi yol-
nu diğerlerinden ayırmak amacıyla, “İşte
benim doğru yolum!” demiştir (İbn Mâce,
“Muqaddime”, 1).

İslâm âlimleri, yukarıdaki nasların ışı-
ğında sırât-ı müstakimin mâna ve muh-
tevasını belirlemeye çalışmışlardır. Bunlar
arasında Allah ve resulüne uyma, Allah’ın
kitabı, İslâm, iman, din, hak, cenneti hak
etmiş olanların yolu, kurtuluşa ulaştırıp
cennete götüren yol, Peygamber ile onun
arkasından gelen iki halifenin yolu gibi yo-
rumlar zikredilebilir. Ancak etimolojisinden
hareketle yapılacak en kapsamlı tanım
“aşırılığa kaçmayan doğru yol” şeklindedir.
Âlimler, kişinin her durumda ve her zaman-
da sırât-ı müstakim çizgisinden sapmadan
yaşamasının güçlüğünü dikkate almış, bu
sebeple olabildiğince istikamet sahibi ol-
mayı tavsiye etmiştir. Gazzâlî, Kur’an-ı Ke-
rîm’de kurtuluş için sırât-ı müstakime ya-
kınlığın yeterli görüldüğünü belirtmiş (krş.
et-Tegâbün 64/16), bunun için her mümi-
nin günde on yedi defa (beş vakit namazın
farzlarında), “Bizi sırât-ı müstakime ulaştır”
(el-Fâtiha 1/6) niyazında bulunmasının ge-
rektiğine dikkat çekmiştir (*İhyâ’*, III, 63-
64). Sırât-ı müstakim, kulun Allah’tan baş-
ka her şeyden yüz çevirerek bütün duygu
ve düşüncesiyle O’na yönelmesi, müsibet-
lere sabretme gibi davranışlarla peygam-
berlere uyması şeklinde de açıklanmıştır
(Fahreddin er-Râzî, I, 206). Kaynaklar bu
tabiri “aklın ve dinin rehberliğinde kulluk
yolunda yürüme”, “eğriliği ve sapması ol-
madan varlığını sürdüren, içinde çelişkiler
bulunmayan mânevî yol” olarak da tanım-
lamaktadır.

Kur’an-ı Kerîm’de “Allah’a ortak koşma-
mak, anaya babaya iyilik etmek, evlâtlar-
ının canına kıymamak, her türlü kötülük
ve iffetsizlikten uzak durmak, yaşama hak-
kına saygı göstermek, yetim malına yak-
laşmamak, ölçü ve tartıda dürüst olmak,
yalan söylememek, Allah’a verilmiş olan
ahde vefâ göstermek” şeklinde özetlenebi-
lecek olan belli başlı dinî ve ahlâkî görev-
ler sıralandıktan sonra bunlara riayet et-
menin Allah’ın dosdoğru yolu (sırât-ı müs-
takim) olduğu, başka yollara sapmadan bu
yolda yürümenin gerektiği bildirilmektedir
(el-En’âm 6/151-153). Buna göre sırât-ı
müstakim müminler için İslâm dışı her
tür türlü inançtan, Kur’an ve Sünnet’e aykırı
davranışlardan uzak durarak yaşamını sür-
dürme idealini ifade etmektedir (ayrıca
bk. HİDÂYET; İSTİKAMET).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-’Arab, “kvm”, “şrt” md.leri; *et-Ta’rî-
fât*, “istikamet” md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 459;
M. F. Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “şrt” md.; *Müs-
ned*, IV, 182; Taberî, *Câmî’u'l-beyân*, Beyrut 1420/
1999, I, 103-107; Mâtürîdî, *Te’vilâtü'l-’Kur’ân*
(nşr. Ahmet Vanlıoğlu), Ankara 2005, I, 21-23;
Gazzâlî, *İhyâ’ü ‘ulûmî’d-dîn*, Beyrut 2000, III, 63-

64; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a’ğyûn*, s. 384-385;
Fahreddin er-Râzî, *Mefâûhu'l-ğayb*, Beyrut 1421/
2000, I, 205-210; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-
Kur’ân* (nşr. Hânî el-Hâc), Kahire, ts., I, 35-38;
Elmallı, *Hak Dini*, I, 119-133; İrfan Başkurt,
*Kur’an Açısından Din Eğitiminde Adalet Ölçü
Denge -Sırât-ı Müstakim-*, İstanbul 2000, s. 39-
76; Remzi Kaya, *Kur’an’da İstikamet*, Bursa 2005,
s. 1-63; G. Monnot, “Sırât”, *EL²* (İng.), IX, 670.

HÜLYA ALPER

SİRÂT-I MÜSTAKİM

(صراط مستقيم)

Sebülürreşâd dergisinin ilk adı
(bk. SEBİLÜRREŞÂD).

SİRBİSTAN

Güneydoğu Avrupa’da ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Balkan yarımadasında bulunan Sırbistan
kuzeyde Macaristan, doğuda Romanya ve
Bulgaristan, güneyde Makedonya ve Koso-
va, güneybatıda Karadağ, batıda Bosna-
Hersek ve Hırvatistan ile komşudur. Yü-
zölçümü 77.474 km², nüfusu 2002 nüfus
sayımına göre 7.498.000’dir (Kosova ha-
riç). Ülkenin başşehri Belgrad (1.576.124),
diğer önemli şehirleri Novi Sad (299.294),
Niş (250.518), Novi Beograd (217.773), Ze-
mun (191.645), Kragujevac (175.802), Çu-
karica (168.508), Leskovac (156.252), Pali-
lula (155.902) ve Subotica’dır (148.401).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Sırbistan’ın güney ve doğu kesimlerin-
de dağlık ve engebeli alanlar geniş yer kap-
lar. Doğuda Bulgaristan ve Romanya sını-
rı boyunca uzanan ve Transilvanya Alpleri
ile Balkan dağlarının batı uzantılarını bir-
leştiren bir dağlık kütle bulunur. Yüksel-
tisi yer yer 2000 metreyi aşan ve çoğu yer-
de faylarla parçalanmış bu dağlık kütle ula-
şımın belli geçitlerden yapılmasını zorun-
lu kılar. Ülkenin güneyinde ve batısında yer
alan ve genellikle kalkerli kayalardan olu-
şan Dinar Alpleri’nin üzerinde karstik (kal-
kerli araziye özgü) şekiller yaygındır. Bu dağ-
lık alanların arasında kalan ülkenin orta
kesiminde yüksek platolar, 1100-1400 m.
yükseklikte yuvarlak tepeler ve dik yamaç-
larla ayrılmış çukur ovalar bulunur. İrili ufak-
lı çukur ovalar üçüncü zamanın sonuna ka-
dar tatlı su gölleriyle kaplıydı. Üçüncü za-
man sona ererken akarsular göllerin su-
yunu boşaltarak ortadan kalkmalarına ve

yerlerinde çukur ovaların meydana gelmesine sebep olmuş, bunu yaparken de onları birbirinden ayıran dağlarda derin boğazlar açmıştır. Ülkenin kuzeyinde Macar ovalarının uzantısı durumunda olan Voyvodina bölgesi verimli geniş düzlüklerle kaplıdır.

Ülkede karasal iklim özellikleri etkili olup kışlar soğuk ve karlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. İlkbahar bol yağmurludur. Kuzeydeki alçak sahalarda 700 milimetreyi bulan yıllık yağış miktarı iç kesimlerde yükseliğe bağlı olarak artar. Dinar Alpleri ve Balkan dağlarının yüksek kesimleri kısmen tahripten kurtulmuş orman örtüsüyle kaplıdır. Akarsu ağının büyük kısmını Tuna nehri ve kolları oluşturur. Güney ve iç kesimlerin sularını toplayan Morava Irmağı ülkede Tuna'ya karışan akarsuların en büyüğüdür. Tuna nehrinin kollarından Sava ve Tisa kuzey bölümdeki ovalık kesimleri sulayan en önemli akarsulardır.

Kilometrekareye 103 kişinin düştüğü ve nüfusun % 52'sinin şehirlerde oturduğu ülkede en kalabalık yerler Morava vadisi boyunca Niş ile Belgrad arası ve kuzeyde Novi Sad ile Subotica'nın da içinde yer aldığı Macaristan sınırındaki Voyvodina bölgesidir. Nüfus yoğunluğu başşehir Belgrad'la Subotica arasında kalan sahada ülke ortalamasının üzerindedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Voyvodina bölgesinde yaşayan Macar kökenli nüfus Macaristan'a göç zorlanmıştır. Halen Voyvodina Özerk Bölgesi'nde nüfusun % 65'ini Sırp, % 14,3'ünü Macarlar meydana getirmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla ülke içinde ve cumhuriyetler arasında meydana gelen göçler yanında ekonomik sebeplerle Batı Avrupa'ya iş gücü göçü olmaktadır. Nüfusun etnik yapısında 2002 nüfus sayımına göre Sırp % 82,9 ile çoğunluktadır; Macarlar % 3,9, Boşnaklar % 2,1 oranıyla diğer başlıca topluluklardır. Dinî yapıda Ortodoks Hıristiyanlar (Sırp) % 85, Katolik Hıristiyanlar (Macar) % 5,5, Müslümanlar (Boşnak, Arnavut, Türk) % 3,2'lik oranla ilk üç sırayı teşkil eder. Müslümanlar çoğunlukla Karadağ sınırındaki Sancak bölgesinde yaşar (% 78,3) ve aralarındaki en büyük etnik topluluk Boşnaklar'dır.

Sırbistan ekonomisinde tarım önemli bir yer tutar. Tarım faaliyetlerinin en yoğun olduğu kesim Voyvodina bölgesidir. Yetiştirilen başlıca ürünler buğday, mısır, ayçiçeği, şeker pancarı, tütün, keten ve kenevir'dir. Sulanabilen alanlarda meyvecilik ve bağcılık yaygındır. İç kesimlerde, özellikle karstik sahalarda hayvancılık (sığır ve domuz yetiştiriciliği), Tuna ve Sava ırmakların-

da balıkçılık yapılır. Ülke yer altı kaynakları bakımından (bakır, kurşun, çinko, boksit, linyit) zengindir. Başlıca sanayi ürünlerini tarım makineleri, ulaşım araçları, elektronik ve haberleşme aletleri, demir-çelik, kâğıt, kimyasal maddeler ve tekstil oluşturur. Sanayinin ihtiyacı olan enerjinin bir kısmı hidroelektrik ve termik santrallerden sağlanır; kalan açık Rusya'dan ithal edilen doğal gazla kapatılır. Sanayi tesisleri kuzeyde Belgrad, Niş, Novi Sad ve Subotica şehirleriyle yakın çevrelerinde yoğunluk kazanmıştır. Ülkede ulaşım ağı coğrafi konumun da etkisiyle gelişmiştir. Niş ve Belgrad hem iç ulaşım ağının en önemli merkezleri, hem de Orta Avrupa ve İtalya'yı Yunanistan'la Türkiye'ye bağlayan kara ve demiryollarının başlıca transit istasyonlarıdır. Sırbistan'ın dış ticaretinde Rusya Federasyonu, İtalya ve Almanya ilk sırada yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Besim Darkot, *Avrupa Coğrafyası*, İstanbul 1969, s. 18-19; Selami Gözenc, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 1998, s. 108-109; *Population Census 2002* (Republic of Serbia Statistical Office of the Republic of Serbia), Belgrad 2003, s. 12-15; Orhan Türker, *Sırbistan-Karadağ Yolculuk Bilgileri*, İstanbul 2004; H. J. de Blij - P. O. Muller, *Geograph: Realms, Regions and Concepts*, Florida 2006, s. 99-100; S. Matvejev v.dğr., "Srbija", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968, VII, 631-683.

HALİL KURT

II. TARİH

Bugünkü Sırbistan coğrafyası milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun bir parçasını oluşturuyordu. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra (395) zaman zaman buralara Alanlar, Hunlar, Vizigotlar ve Bulgarlar hâkim oldu. 547-548'de bölgeye ilk Slav akınları başladı. Güney tarafından yavaş yavaş ilerleyen Slavlar, Balkanlar'ın kuzeybatı kesimine gelen Avarlar'ın baskısıyla dağıldılar. VII. yüzyıl ortalarında Slavlar, Raška (Raška / Ras, bugünkü Sancak) bölgesinden geçerek Karadağ'ın sınır bölgelerinden Kuzey Arnavutluk'a kadar girmeyi başardılar. Konuyla ilgili farklı teoriler bulunmakla birlikte Balkanlar'a gelen bu ilk Slavlar arasında Sırp, Hırvat veya Bulgar gibi bir ayırma gitmek mümkün değildir. Slavlar'ın Balkanlar'a yerleşmeye başlamasıyla Balkanlar'daki nüfus yapısı büyük bir değişikliğe uğradı. İlk Sırp yerleşimleri Raška bölgesinde olduğu için Sırp'lar'a bu devirde ayrıca Raşkalılar adı verildi. Bunun dışında Karadağ, Hersek ve Güney Dalmasya'ya da yerleşildi.

Sırp'lar aynı dönemde kabile reisi (županlar) tarafından yönetilen kabileler / boylar halinde teşkilatlanmıştı. Dalmasya kıyıları ve Hırvatlar Roma'nın etkisinden girenken Sırp'ların yaşadığı bölgeler Ortodoks Hıristiyanlığın sahasını oluşturdu. Sırp boylarının önderi büyük županın IX. yüzyılın sonlarına doğru Hıristiyanlığı kabul ettiğine inanılmakta ve bu olayın ardından Sırp'ların bu dine girdiği düşünülmektedir. Bu dönemden itibaren Sırbistan önemli ölçüde Doğu kilisesinden etkilendi ve X. yüzyılda Sırp'lar arasında Ortodoks Hıristiyanlık yayıldı. Balkan Ortodoksları'ndaki yazılı kültür bu ilişkiye dayanır. Kiril ve Metodi isimli misyonerlerin IX. yüzyıl ortalarında geliştirdiği alfabe (Kiril alfabesi) Ortodoks Slavlar arasında yayıldı; günümüzde de bu alfabe kullanılmaktadır. 1036 yılında bugünkü Karadağ bölgesinde Stefan Vojislav, Bizans imparatoruna bağlılığı reddederek Roma'ya tâbi olduğunu bildirdi ve çevresindeki Slav boylarını egemenliği altına toplamaya başladı. 1077'de bölge, Zeta adı altında Konstantine Bodin isimli Katolik bir kralın yönetiminde bir krallık haline geldi. Böylece ilk defa bir Sırp devleti tarih sahnesine çıkmış oldu. Her ne kadar Kral Bodin'in ölümünden sonra krallık iç savaşlarla parçalanmaya başlamışsa da 1160'larda Stefan Nemanja (yaklaşık 1166-1196) yeni bir hânedanlık kurdu. Bölgedeki güçlerini korumaları için komşu ülkelerle ve özellikle Bizans'la zaman zaman şiddetli savaşlar oldu. Sırbistan coğrafyasının zengin gümüş kaynaklarına sahip olması sayesinde ülkedeki beyler bu dönemde büyük ordular besleyebilmiş, gösterişli kilise ve manastırlar yaptırabilmişlerdir. Bununla birlikte şehirlerin gelişmeye başlaması ancak Osmanlı döneminde olmuştur. Bu dönemde Stefan Nemanja'nın ölümünün (1200) ardından ikinci oğlu Stefan tahta çıktı ve Bizans'la iyi ilişkiler kurulmaya çalışıldı. Ağabeyi ve Zeta hükümdarı olan Vukan'ın ona karşı ayaklanması bir netice vermedi ve 1217'de burada Sırbistan Krallığı ilân edildi. Stefan'ın oğulları Vladislav, Radoslav, I. Uroş ve oğlu Dragutin'in hükümdarlıkları döneminde de Raška bölgesi Sırp Krallığı'nın bir parçasıydı. Bölgenin bu devirdeki başşehirleri Ras, Reževo, Jeleč ve Dugopolje gibi merkezler olarak zaman zaman değişti. 1282 yılında (Deževski Sabor akabinde) Kral Milutin, Sırp Krallığı'nın merkezini Ras'tan daha sonra Üsküp'e taşıdı (Mušović, s. 7-13). İki yüzyılı aşan bir süre yaşayacak olan bu hânedanlık (Nemanjići hânedanı: 1166-1371) güçlü bir Sırp devletinin doğuşuna